

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΚΟΣ ΣΥΛΛΟΓΟΣ

ΠΛΑΤΩΝ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟΝ
ΚΑΙ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΟΝ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΟΝ ΚΑΤΑ ΜΗΝΑ

ΤΟΜΟΣ Η'. - ΤΕΥΧ. Α' ΚΑΙ Β'.

ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ ΚΑΙ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ

Οὗτος ἔστι περὶ τοῦ τοῦ δευτέρου ἀριθμοῦ
βουλεύματα ἢ περὶ παιδείας καὶ αἰτιῶν καὶ
τῶν αὐτοῦ αἰτιῶν. (Πλάτ. Θεάγης).

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ,

ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ Χ. Ν. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΣ

1885

Ε.Υ.Δ. της Κ.τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2008

Ο ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΚΟΤΖΙΑΣ

ὡς φιλόσοφος κρινόμενος.

Κατὰ τοῦ ἄρτι ἀποβιώσαντος Ν. Κοτζιά καθηγητοῦ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ ἐξηνέχθη τὴν ἐπαύριον τῆς ἀποβιώσεως αὐτοῦ, κατ' ἀντίθεσιν τῶν ἀφειδῶς ἐπιδαφιλευομένων εἰς τοὺς πολιτικούς ἐπιταφίων ὕμνων, ἢ ἐξῆς κρίσις, «ὕπῆρξε γόνος μεγάλης οἰκογενείας, ἀνὴρ χρηστὸς, ἀλλ' οὐχὶ φιλόσοφος.» Ἡ δὲ κρίσις αὕτη τοῦ «Χρόνου τῶν Ἀθηναίων» ὅτι ὁ Νικόλαος Κοτζιάς δὲν ὑπῆρξε φιλόσοφος, καίπερ ἐπὶ τεσσαρακονταετίαν διδάξας ἐν τῷ ἐθνικῷ πανεπιστημίῳ, καὶ διὰ τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν συγγραμμάτων αὐτοῦ στηρίζας τὴν θρησκείαν καὶ καταπολεμήσας τὸν ὕλισμὸν καὶ τὰ μονομερῆ συστήματα τοῦ ἰδανισμοῦ, μονισμοῦ καὶ πανθεισμοῦ, ἐπληξέ βαρέως πάντα, συναισθανόμενον πόσον ἄδικος ἦτον αὕτη περὶ ἀνδρὸς εἰς τὰ βάθη ἐγκύψαντος, ὡς οὐδεὶς ἄλλος, τῆς ὑπερτάτης τῶν ἐπιστημῶν, τῆς φιλοσοφίας.

Ὁ Νικόλαος Κοτζιάς συνέγραψε περὶ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς ἐξάτομον ιστορίαν, ἣν κατὰ τὸν ἐπικριτὴν οὐδεὶς ἀνέγνω, ἥτις ὁμοίως ἔσται ἐν τῷ μέλλοντι μεγαλόφωνος κήρυξ τῆς βαθυνοίας καὶ μεγαλονοίας τοῦ ἀνδρὸς. Ἡ ὕβρις ἦτο δεινὴ, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀνεξήγητος. Ἐν τῷ αἰῶνι τοῦ ὕλισμοῦ, καθ' ὃν καὶ τοὺς ἐξοχωτέρους τῶν φιλοσόφων Κάντιον, Φίχθιον, Ἐγγελον, Σχελίγγιον καὶ Ἐρβартον ἀπεκάλεσαν οἱ ὕλισται ἀγύρτας καὶ σοφιστὰς, δὲν ἠδύνατο ἀναντιρρήτως νὰ ἐξαιρεθῆ καὶ ὁ Ν. Κοτζιάς. Θὰ παρίδωμεν λοιπὸν τὴν ὕβριν καὶ θὰ δώσωμεν τοῖς ἀναγνώσταις περίληψιν τριῶν μερῶν ἐκ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀειμνήστου φιλοσόφου Νικολάου Κοτζιά, ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς αὐτοῦ εἰς τὴν φιλοσοφίαν, ἐκ τῆς ἀναπτύξεως τῶν κοσμογονικῶν ἀρχῶν κατὰ τὸ ἴδιον αὐτοῦ ἐξαγόμενον, καὶ ἐκ τῶν πρὸς ἀναίρεσιν τοῦ ὕλισμοῦ ἐκτεθέντων ἐν τῷ 5. τόμῳ τῆς ιστορίας αὐτοῦ.

(TOM. II.)

Ἐν τῷ προλόγῳ πρῶτον ἀπαντῶμεν, ὅτι ἡ ἐκκαθάρισις τῆς πρὸ τοῦ Σωκράτους φιλοσοφίας ἀποβαίνει δυσχερῆς, διότι δὲν διεσώθησαν συγγράμματα τῶν πρότερον φιλοσοφησάντων· ὅτι τὰ διάφορα συστήματα ἐξετέθησαν τὰ μὲν ιστορικῶς, τὰ δὲ φιλοσοφικῶς, καὶ ὅτι διὰ τοῦτο εἶνε ἀναγκαία ἡ μελέτη τῶν διαφόρων συγγραμμάτων· ὅτι αὐτὸς παρέλαβε τὸ ὀρθόν, ἠύλαβήθη τὰ μὴ ὀρθά, καὶ ἔφερεν εἰς αὐτὰ τὰς ἀναγκαίας ἐπιδιορθώσεις· ὅτι ἡ ἐξακρίβωσις τῶν ἀρχῶν ἐκάστου συστήματος συντελεῖ εἰς ὀρθὴν κατάληψιν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἐξετέθησαν αἱ ἀρχαὶ αὗται μετ' ἐπιμελείας· ὅτι ἡ ἀληθὴς φιλοσοφία λύει τὰ μεγάλα προβλήματα τοῦ βίου, διότι κατὰ Πλάτωνα τὸ ἀνθρώπινον γένος δὲν ἄγει τυφλὴ τύχη, ἀλλ' εἰς Θεός· ὅτι ἄνευ φιλοσοφίας οὐδεμία ἐπιστήμη προάγεται, οἱ δὲ θεωροῦντες περιττὴν τὴν ἐπιστήμην τῆς φιλοσοφίας ἀπατῶνται ἀπάτην δεινὴν· καὶ ὅτι κατ' Ἀριστοτέλην καὶ τοῖς ἐπιπολαίως περὶ τῆς φιλοσοφίας ἀποφηναμένοις ὀφείλεται χάρις, διότι προήσκησαν τὴν ἔξιν.

Εἰσαγωγή.

Ἐκ τῆς εἰσαγωγῆς εἰς τὴν φιλοσοφίαν συνάγομεν τὰδε· πρῶται αἱ ἐπιστήμαι ἀρύονται τὴν ἰσχύν αὐτῶν ἐκ τῆς φιλοσοφίας, τὸ δὲ περιεχόμενον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας ἔχομεν ἐκ παραδόσεως, ἥτις εἶνε ἢ προφορικὴ ἢ γραπτὴ. Ὁ ὀρθὸς τρόπος τοῦ πραγματεύεσθαι τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας δὲν εἶνε ἡ ἐξωτερικὴ ἀπλῶς ἐξιστόρησις τῶν συστημάτων, οὔτε ἡ εἰσαγωγή τῶν ἀρχαίων ιδεῶν εἰς τὰς τῶν νεωτέρων, ἀλλ' ὁ συνδετικὸς τρόπος ἀμφοτέρων, ἵνα τὸ ἱστορικὸν χρησιμεύῃ ὡς βᾶσις τοῦ φιλοσοφικοῦ. Ἐκ τῶν ἀρχαίων ὁ Πλάτων ἠσπάσατο τὸν φιλοσοφικὸν τρόπον, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης τὸν ἱστορικὸν ὡς βᾶσιν τοῦ φιλοσοφικοῦ. Ὁ Ἐγγελοσ θεωρεῖ τὴν ἱστορίαν τῆς φιλοσοφίας μορφήν αὐτῆς, καὶ ἰσχυρίζεται ὀρθῶς, ὅτι ὁ μέλλων νὰ γνωρίσῃ ταυτην, πρέπει νὰ γνωρίσῃ ἀναγκαίως τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ Πλάτων ὠρίσατο τὴν φιλοσοφίαν ἐπιστήμην περιληπτικὴν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ πρακτικοῦ, ὁ δὲ Ἀριστοτέλης

ἐπιστήμην καθαρῶς θεωρητικὴν περιληπτικὴν ὄλων τῶν ἐπιστημῶν, εἰς τὰ πρῶτα αἰτία ἀσχολουμένην. Ἡ φιλοσοφία ἀρχεται ἐξ ἀντικειμένου, ἤτοι ἐκ τοῦ ἐκτὸς κόσμου, καὶ προβαίνει εἰς τὸ αὐτοσυνειδὸς, τὸ ὑποκείμενον. Ἡ ἐννοία τῆς φιλοσοφίας μεταβάλλεται κατὰ τὰ διάφορα περὶ αὐτῆς συστήματα, καὶ διὰ τοῦτο πρὸς γνῶσιν αὐτῆς εἶνε ἀναγκαῖα ἡ γνῶσις ὄλων τῶν συστημάτων, διότι πᾶν τὸν αὐτὸν ἔχουσι σκοπὸν, διαφέρουσι δὲ κατὰ τὸν τρόπον τῆς λύσεως τῶν διαφορῶν ζητημάτων, καὶ τῆς εὐρέσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος. Καίτοι δὲ ἀτελής ἡ φιλοσοφία, εἶνε ὅμως ἡ μόνη θεία ἐλευθέρα καὶ καθολικὴ, ἀρχαμένη κατ' Ἀριστοτέλην ἀπὸ τῶν προχειροτέρων καὶ προχωροῦσα εἰς τὰ μείζονα. Κατὰ δ' Ἐγγελον ἡ φιλοσοφία ἀρχεται, ὅταν ἡ ἀρχὴ τῶν ὄντων δὲν ζητῆται ἐν τοῖς αἰσθητοῖς, ἀλλ' ἐν τοῖς υπεραισθητοῖς, τουτέστιν ἐν τῷ νοεῖν, ἡ δὲ τοῦ νοεῖν ἐπιστήμη ἤρξατο πρῶτον ἐν Ἑλλάδι. Ὁ Ἀριστοτέλης υποθέτει τὴν φιλοσοφίαν ἔμφυτον τῷ ἀνθρώπῳ, τὸ δὲ νοεῖν (κείμενον ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως) πηγὴν τῆς φιλοσοφίας. Ἦρξατο δὲ ἡ φιλοσοφία ἐκ τῆς ἀμφιβολίας περὶ τῆς υπάρξεως τῶν ὄντων, ἀναφερομένης οὐχὶ εἰς τὸ ἀπόλυτον ὄν οὐδὲ εἰς τὸ καθ' ἑκαστον πραγματικόν, ἀλλ' εἰς τὴν σχέσιν τῶν ὄντων πρὸς τὰ αἰτία, ὑπάρχοντος ὑποτιθεμένου τοῦ ἀληθοῦς πραγματικοῦ (τοῦ ἐκτὸς τῆς αἰσθήσεως ἡμῶν κειμένου). Ἡ ζήτησις δὲ τοῦ «τί τὸ ὄν ἐστίν,» ἤγαγεν εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων οὐχὶ δὲ καὶ τοῦ Θεοῦ, ὅστις δὲν εἶνε αἰτιατὸν, ἀλλ' αἰτίον καὶ ἀρχὴ, ὑπεράνω πασῶν τῶν ἄλλων ἀρχῶν τῶν ὄντων.

Παρὰ πᾶσι τοῖς ἀρχαίοις ἔθνεσιν ὑπῆρχον ἰδέαι φιλοσοφικαί, ὕλικαί τε καὶ ἰδανικαί, μετὰ τῆς θρησκείας μεμιγμέναι καὶ ἀπὸ ταύτης ἐξηρτημέναι, χωρισθεῖσαι δὲ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς θρησκείας, ἀνεπτύχθησαν εἰς ὕλικὰ καὶ ἰδανικὰ συστήματα. Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς Ἑλληνικῆς φιλοσοφίας πρὸς τὴν εὐρεσιν τῶν ἀρχῶν ἀπέβλεψαν αἱ τὸ πρῶτον φιλοσοφήσαντες τὴν πρώτην τὴν ἐν ὕλης εἶδει εὐρον οἱ ἀρχαῖοι φυσιολόγοι, τὴν δευτέραν, ἀρχὴν τῆς κινήσεως καὶ μεταβολῆς, οἱ ὕστερον, καὶ τὴν τρίτην, τὴν ἀρχὴν τῆς τάξεως ὁ Ἀναξαγόρας. Οἱ Πυθαγόρειοι

ἀρχὴν τῶν ὄντων ὑπέλαβον τὸν ἀριθμὸν, οἱ Ἐλεᾶται τὸ ὄν κατὰ τὸν λόγον, τὰ δὲ πολλὰ κατὰ τὴν αἴσθησιν. Ἐκ τῆς πρώτης δὲ ταύτης περιόδου ἐπήγαγεν ἡ σκέψις ἐξ ἀντικειμένου ὑπὸ τοῦ Γοργίου, ἀσπασαμένου τὸ κατὰ τὸν λόγον ὄν τῶν Ἐλεατῶν, τὰ δὲ αἰσθητὰ οὐκ ὄντα ἀποφνηαμένου, ἐξ ὑποκειμένου δὲ ὑπὸ τοῦ Πρωταγόρου, ἀποφνηαμένου τὰ δοξαστὰ ἀληθῆ καὶ τὸν ἄνθρωπον μέτρον πάντων χρημάτων· ἀλλ' οὔτε οἱ Πυθαγόρειοι οὔτε οἱ Ἐλεᾶται διεχώρισαν, ἢ διέκριναν τὸ ὄν ἀπὸ τῆς ὕλης.

Ἡ ἀληθῆς ἰδεολογία ἀρχεται ἀπὸ τοῦ Σωκράτους, ὅστις ἤρξατο ἀπὸ τῶν ἠθικῶν καὶ τοῦς συλλογισμοὺς, τοῦς ποιοῦντας τὴν ἐπιστήμην ὄντως ἐπιστήμην.

Ὁ Πλάτων ἀπὸ τοῦ Κρατύλου παρέλαβε τὰ αἰσθητὰ καὶ ἀπὸ τοῦ Σωκράτους τὰ ἠθικὰ καὶ τοῦς συλλογισμοὺς, ἢ καθόλου ὀρισμοὺς, οὓς ιδέας προσαγορεύσας, συνῆψε πάντα εἰς ἓν σύστημα.

Ὁ Ἀριστοτέλης γνωρίσας ὅτι ἐκ τῶν καθόλου ὀρισμῶν δὲν παράγεται γνῶσις πραγματικῆ, διώρισε τὴν οὐσίαν ἄλλῃς ἢ ὁ Πλάτων, ἐγνώρισε προσέτι ὅτι αἱ ιδέαι ἄνευ ἀρχῆς μεταβλητικῆς καὶ ταύτης ἐνεργεία καὶ οὐχὶ δυνάμει, εἰς οὐδὲν χρήσιμοι εἰσιν. Μὴ οὔσης δὲ ἀρχῆς ἐνεργεία, δὲν θὰ ὑπῆρχε κίνησις. Ἄρα ἡ ἀρχὴ τοῦ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους δὲν ἦτο τὸ δυνάμει ὄν, ἀλλὰ τὸ ἐνεργεία.

Οἱ Στωϊκοὶ, ζητοῦντες τὰς ιδέας καὶ τὰ ὄντα νὰ ἀποδείξωσι ταῦτά, τούτέστι τὴν ὕλην εἰς τὸν λόγον ἀναγαγόντες, ἐνέπεσαν εἰς τὸν πανθεισμόν. Ἡ σχολαστικὴ φιλοσοφία τοῦ Μέσου αἰῶνος ἦτο θεολογία, ἀντικείμενον ἔχουσα τὸν Θεόν.

Τῶν νεωτέρων χρόνων ἡ φιλοσοφία ἤρξατο ἀπὸ τοῦ διχασμοῦ τῆς ἐμπειρίας καὶ ἰδεολογίας· ὁ Καρτέσιος τὸν ὅλον κόσμον διήρρεσεν εἰς ὕλην καὶ νόησιν ὡς δύο ἀντιθέσεις. Διὰ τοῦ αξιώματος δὲ - νοῶ ἄρα ὑπάρχω - ἔθεσε τὴν βάσιν τῆς ἐξ ὑποκειμένου φιλοσοφίας. Τῷ συστήματι τούτῳ εἶποντο οἱ Σπινόζας, Λεϊβνίτιος καὶ Οὐόλφιος.

Ὁ Κάντιος ἀποφνηαμένος ὅτι ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ γνωρίσῃ μόνον τὰ φαινόμενα, οὐχὶ δὲ καὶ τὰ νοούμενα, ἀνέτρεψε τὴν Με-

ταφυσικήν· ἐξ ἑτέρου δὲ ὅτι ἡ γνῶσις τῶν καθόλου καὶ τοῦ ἀναγκαιῶς δὲν πηγάζει ἐκ τῆς αἰσθήσεως, ἀλλ' ἐκ τοῦ ὑποκειμένου, ἀνέτρεψε τὴν ἐμπειρίαν. Ὡστε τὸ ἐξαγόμενον τῆς κριτικῆς τοῦ καθαροῦ λόγου ἦτο σκεπτικόν.

Ἡ μετὰ τὸν Κάντιον φιλοσοφία προέθετο γὰρ ὀρίσῃ τὸ αὐτὸν αὐτοῦ. Μετὰ τὸν Φίχτιον ὁ Σχελίγγιος ἰδρυσε τὴν φιλοσοφίαν τῆς ταυτότητος, τοῦτέστι κατέστησε τὸ ὑποκείμενον ἀντικείμενον, καὶ τὸ ἀντικείμενον ὑποκείμενον, τοῦτο δὲ τὸ ὑποκείμενον, γινόμενον ἀντικείμενον καὶ ἐπανερχόμενον εἰς ἑαυτὸ, ἐκλήθη θεός. Κατὰ τὸ σύστημα δὲ τοῦτο τὸ λογικὸν ἔχει τὴν ιδέαν τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦτο εἶναι αὐτὸς ὁ Θεός. Κατὰ τὸ νεώτερον δὲ σύστημα τοῦ Σχελιγγίου, τὸ λογικὸν δὲν εἶναι ὁ Θεός, ἀλλὰ τὸ παραγόμενον τοῦ λογικοῦ καθαρὸν ὄν. Ἡ φιλοσοφία δὲ αὕτη δείξασα, ὅτι οὔτε καθαρὸν ὑποκείμενον ὑπάρχει, οὔτε καθαρὸν ἀντικείμενον, ἀλλ' ὅτι τὸ ἐν δὲν ἀποκλείει τὸ ἕτερον, ἔφερον εἰς τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων, καὶ περιέλαβεν εἰς ἑαυτὴν τὸν πραγματικὸν κόσμον.

Ὁ Θεός, κατὰ τὸ σύστημα τῆς ταυτότητος ὑποτίθεται γινόμενος καὶ ὡς τοιοῦτος οὐσία, τοῦτέστιν ἀπρόσωπος· ὡς γινόμενος δὲ ὑποτίθησιν οὐσιώδη κίνησιν, ἧτις ἄρχεται ἀπ' αἰῶνος, νοουμένη, ὡς συνέπεια τῆς φύσεως τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' οὐχὶ ἀρξαμένη πραγματικῶς.

Τὸ σύστημα τοῦτο τοῦ Σχελιγγίου ἀσπασάμενος ὁ Ἐγγελος, εἰς τόπον τοῦ ὑποκειμένου ἀντικατέστησε τὴν ἔννοιαν, ἀποδοὺς αὐτῇ αὐτοκίνησιν. Ἡ δὲ ἔννοια αὕτη ἦτο ὁ Θεός. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὴν ἔννοιαν ταύτην παρ' Ἐγγέλῳ Σπινόζῳ καὶ λοιποῖς, τὸ καθαρὸν ὄν εἶνε δυνάμει ὄν, ὡς τοιοῦτο δὲ ἄνουν, νεκρὸν, ἀκίνητον, δημιουργία ἐξ αὐτοῦ δὲν δύναται γὰρ παραχθῆ. Τὸ ἐνεργεῖα τέλειον δὲν γίνεται, ἀλλ' ἔστι, καὶ δύναται γὰρ παραγάγῃ δημιουργίαν· ἄρα τὸ πρῶτον δὲν δύναται γὰρ εἶνε δυνάμει, ἀλλ' ἐνεργεῖα τέλειον.

Ὁ Φριδερικός Σχέγγελος πηγὴν τῆς φιλοσοφίας παραδέχεται τὴν συνείδησιν, ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη καθιστᾷ τὴν φιλοσοφίαν ἀτομικήν, ἧτις καταστρέφεται.

Ὁ Κουζίνος μεταβαίνει ἐκ τῆς ψυχολογίας εἰς τὴν ὄντολογίαν,

ὡς ἡ Ἐκλεκτικὴ Σχολή, τὸ σύστημά του ἐπομένως εἶναι ὑποκειμενικόν.

Ὁ Ἰακώβης τὸν Θεὸν ὑποθέτει ἐκτὸς τοῦ συνειδότος.

Ὁ Ἐρβάρτος τὰ ὄντα ὑποθέτει πρᾶγματα καὶ δεδομένα ἐν τῇ αἰσθήσει.

Οὕτω λοιπὸν ἐχόντων τῶν διαφόρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, καὶ διὰ τοῦτο κατηγορουμένων δι' ὅ,τι παραλείπουσι, δύναται σύστημα, ἔχον ἰδίαν ἀρχὴν νὰ περιλάβῃ πάντα εἰς ἑαυτὸ, ὡς ὀργανικὰ αὐτοῦ μέλη, καὶ τὸ σύστημα τοῦτο, ὃν τὸ ἐξαγόμενον τῆς πολυχρονίου καὶ πολυμόχθου μελέτης τῆς φιλοσοφίας ὑπὸ τοῦ συγγραφέως Ν. Κοτζίᾶ, ἐκτιθέμεθα ἀκολουθῶς.

Κοσμογονικαὶ ἀρχαί.

Ἄπαντα, λέγει ὁ συγγραφεὺς, τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα τὸ αὐτὸ εἶχον καὶ ἔχουσι νὰ λύσωσι κατ' Ἀριστοτέλην πρόβλημα, «τὶ τὸ ὄν ἐστὶν τὸ νῦν καὶ αἰεὶ ζητούμενον καὶ αἰεὶ ἀπορούμενον.» Τοῦτο δὲ ἄλλοι ἄλλως ἐξήγησαν, ἐκ τῆς ἐξηγήσεως δὲ ἦν ἔδωκαν, ἄλλα μὲν συστήματα ἤχθησαν εἰς τὴν ἀθείαν, ἄλλα δὲ εἰς τὸν πανθεισμόν καὶ ἄλλα εἰς σύγχυσιν ἀρχῶν καὶ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην· ἐκ τούτου δὲ τὸ πρόβλημα τοῦτο ἔμεινε καὶ μένει ἄλυτον. Ἄπαντα τὰ συστήματα ἤψαντο τῶν ἀρχῶν ἕκαστον κατὰ τρόπον ἰδίον, ἀλλ' ἢ δὲν διέκριναν ταύτας ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης, ἢ δὲν ἐγνώρισαν καλῶς ταύτας· ἐκ τούτου δὲ δὲν ἐδυνήθησαν νὰ φθάσωσιν εἰς ἐξαγόμενον θετικὸν καὶ ὀρισμένον πρὸς ἐξήγησιν τοῦ σύμπαντος καθ' ὀλοκληρίαν καὶ πρὸς διάκρισιν καὶ ὀρισμὸν τῆς ὑπερτάτης.

Πρὸ τοῦ Σωκράτους ἔτι ἡ φιλοσοφία ἀνεγνώρισε καὶ διέκρινε τὰς πρώτας δυνάμεις ἢ κοσμογονικὰς ἀρχάς, ἤτοι τὴν κατὰ τὴν ὕλην, τὴν κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ τὴν κατὰ τὸν λόγον, πάντα ὁμῶς τὰ φιλοσοφικὰ συστήματα ἐσύγχυσαν τὰς ἀρχάς ταύτας καὶ τὰς συνεταύτισαν πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην, ἐκ τούτου δὲ προῆλθε καὶ προέρχεται ἡ σύγχυσις εἰς τὴν φιλοσοφίαν. Ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς, διακρίνων καὶ ἀναγνωρίζων τὰς

ἀρχὰς ἀπ' ἀλλήλων καὶ ἀπὸ τῆς ὑπερτάτης, φθάνει εἰς ὀρθὸν καὶ θετικὸν ἐξαγόμενον. Διακρίνει καὶ ὀρίζει ὅτι καὶ αἱ τρεῖς κοσμογονικαὶ ἀρχαί, ἢ κατὰ τὴν ὕλην, ἢ ὄθεν ἢ κίνησις, καὶ ἢ κατὰ τὸν λόγον, συνυπάρχουσιν ἐν τοῖς οὐσι καὶ εἰσὶν ἀναπόσπαστοι ἀπ' ἀλλήλων. Ἡ ἀλήθεια τῆς θεωρίας ταύτης ἐστὶν ἀναπόδεικτος, διότι ἐν τοῖς οὐσι βλέπει τις ὁρατῶς συνυπαρχούσας πάσας τὰς ἀρχάς. Εἰς τὴν νεκρὰν κατὰ πρῶτον ὕλην διακρίνει τις τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν, ἧτις ἐστὶν ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀρχή, τὴν θερμότητα ἐνυπάρχουσαν καὶ ἀποδεικνυομένην ἐν τῇ θλίψει αὐτοῦ τοῦ λίθου, ἧτις ἐστὶν ἢ κατὰ τὴν κίνησιν ἀρχή. Εἰς τὸ φυτόν βλέπει τις ἐπίσης τὴν συνύπαρξιν τῶν ἀρχῶν τῆς ὕλης, τῆς κινήσεως, ἧτις ἐστὶν ἢ ζωὴ τοῦ φυτοῦ καὶ τοῦ λόγου, ὅστις διορίζει τὸ εἶδος αὐτοῦ. Εἰς τὰ ζῶα ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ἀνθρώπον τέλος, ὅστις ἐστὶ τὸ τελειότατον τῶν ἐπὶ γῆς πλασμάτων, διακρίνει τις πάσας τὰς ὡς εἴρηται ἀρχάς. Ἡ ὑπεροχὴ καὶ ἐπικρατήσις ἐκάστης τῶν ἀρχῶν ἐν τοῖς οὐσιν δίδει τὸν ἴδιον αὐτῆς τύπον.

Διακρίνει ὡσαύτως σαφῶς καὶ ὀρθῶς, ὅτι ἡ ὕλη ὑπόκειται εἰς τὴν κίνησιν, ἢ δὲ κίνησις, ἧτοι ἡ ζωὴ, εἰς τὴν τάξιν, ἧτοι τὸν λόγον, ἐκ τούτου δὲ ἀποδεικνύεται, ὅτι ἢ κατὰ τὴν κίνησιν δύναμις εἶνε ἀνωτέρα τῆς κατὰ τὴν ὕλην, διότι ἄλλως ἡ ὕλη δὲν ἠδύνατο νὰ κινηθῇ καὶ λάβῃ ζωὴν· καὶ ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀνωτέρα τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, διότι, ἐὰν δὲν ὑπῆρχε λόγος, δὲν θὰ ὑπῆρχε τάξις καὶ ἀρμονία ἐν τῷ κόσμῳ. Συνάγει δὲ ἐντεῦθεν τὸ ἀλάνθαστον συμπέρασμα, ὅτι ἢ κατὰ τὸν λόγον ἀρχὴ εἶνε προτέρα τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ ἢ κατὰ τὴν κίνησιν προτέρα τῆς κατὰ τὴν ὕλην, ἢ δὲ κατὰ τὴν ὕλην βᾶσις ἀμφοτέρων· ὡς πρότεροι δὲ ἢ κατὰ τὸν λόγον καὶ ἢ κατὰ τὴν κίνησιν, δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῶσιν ἐκ τῆς ὑστέρας τῆς κατὰ τὴν ὕλην, ὡς οἱ ἀρχαῖοι φυσιολόγοι καὶ οἱ νεώτεροι ὑλισταὶ ἀτόπως παραδέχονται καὶ ἀναποδεικτως ὑποστηρίζουσιν.

Ἀποδεικνυμένου δ' οὕτως, ὅτι ἢ κατὰ τὴν ὕλην ἀρχὴ εἶνε ἢ βᾶσις τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, αὕτη δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον, ὁ δὲ ὁργανισμὸς τοῦ σύμπαντος καὶ τὰ ἀνώτερα τηροῦνται μόνον ἐν τῇ

ὑποταγῇ τῶν κατωτέρων, δι' ἧς προέρχεται ἀνάπτυξις, ἐλευθερία καὶ γνῶσις, ἐξάγεται ὅτι αἱ ἀρχαὶ αὗται συνυπάρχουσαι καὶ συνεργοῦσαι εἰσὶν ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ πρὸς κοσμοποιίαν, σφάλλουσι δὲ προφανῶς οἱ παράγοντες τὴν δημιουργίαν ἐκ μιᾶς μόνης τῶν ἀρχῶν, διότι ἐκ μιᾶς μόνης δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ δημιουργία, οἷον ἐστὶ τὸ σύμπαν, ἀλλ' ἀλλοίωσις. Ἐκ τῆς κατὰ τὴν ὕλην λ. χ. ἀρχῆς δὲν ἠδύνατο νὰ παραχθῇ ζωὴ, κίνησις καὶ τάξις, Ἐπίσης ἐλλειπούσης τῆς ὕλης τὸ παραγόμενον τοῦ λόγου καὶ τῆς κινήσεως ἤθελεν εἶσθαι ἀόρατον καὶ ἀκατάληπτον. Τοιουτοτρόπως ἡ δημιουργία ἤθελεν εἶσθαι καὶ μένει ἀνεξήγητος. Ἐκ τῆς διακρίσεως τῶν ἀρχῶν διακρίνεται ἡ πρὸς ἀλλήλας καὶ πρὸς τὴν ὑπερτάτην σχέσις, ἐκ τῆς σχέσεως δὲ αὐτῶν καθίσταται καταληπτὴ ἡ βαθμολογία τῶν ὄντων, ἡ ἀρχὴ τῆς γενέσεως, ἡ συνέχεια καὶ μορφολογία.

Ἐκ τῶν εἰρημένων γίνεται δῆλον, ὅτι αἱ ὡς εἴρηται ἀρχαὶ εἰσὶ διάφοροι ἀλλήλων, καὶ ἐκάστη ἀπεργάζεται ἰδιόν τι· ἡ κατὰ τὴν ὕλην δηλ. τὸν ὕλικόν κόσμον ἄνευ ζωῆς καὶ τάξεως, ἡ κατὰ τὴν ὕλην δηλ. τὸν ὕλικόν κόσμον ἄνευ ζωῆς καὶ τάξεως, ἡ κατὰ τὴν κίνησιν, τὴν ζωὴν ἄνευ τάξεως καὶ ἀρμονίας, καὶ ἡ κατὰ τὸν λόγον, τὴν τάξιν καὶ τὸ εἶδος, ἀλλ' ἄνευ ζωῆς καὶ αἰσθήσεως. Ἄλλ' ἂν δὲν ὑπῆρχε συνεργία καὶ σύμπραξις τῶν ἀρχῶν, ἀφοῦ ἐκάστη ἔχει διάφορον ἐνέργειαν ἦτο ἀδύνατον νὰ παραχθῇ ὁ σύμπας κόσμος οἷός ἐστιν. Ὑπάρχοντος ὁμοῦ τοῦ κόσμου καὶ γιγνωσκομένου, ἡ συνεργία καὶ σύμπραξις τῶν ἀρχῶν ἀποδεικνύεται ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας, ἐκ τῆς συνεργίας δὲ καὶ τῆς συμπράξεως νοεῖται ἀναγκαίως ἡ ὑπαρξίς συνδετικοῦ ὄντος, διότι ἀφ' ἑαυτῶν δὲν ἠδύνατο νὰ συνδεθῶσιν. Τὸ αἴτιον δὲ τοῦτο τὸ συνέχον καὶ συγκρατοῦν τὰς ἀρχὰς, τὸ ἀναγκαίως ὑπάρχον καὶ διὰ τῶν ἀρχῶν καὶ τοῦ σύμπαντος νοούμενον, ἦτοι αὐτὸς ὁ Θεὸς, δὲν δύναται νὰ εἶνε ταῦτό μὲ μίαν τῶν ἀρχῶν, ἀλλ' ἀνώτερον τῶν ἀρχῶν, κύριον αὐτῶν, ζῶν, τέλειον ἐνεργείᾳ καὶ προσωπικόν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ ἀπολύτως πρότερον· οὔτε νὰ ὑποτεθῇ ὄν δυνάμει, διότι, ἔαν ἡ συνδετικὴ αὕτη δὲν ἦτο ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα ἐνεργείᾳ,

ἀλλὰ δυνάμει, οὔτε ζωὴ, οὔτε ἀνάπτυξις, οὔτε μορφή καὶ τάξις ἠδύνατο νὰ παραχθῇ. Ἀναγκαίως ἄρα τὸ ὑπερτάτον τοῦτο ἔν ὑπάρχει, καὶ πρέπει νὰ ὑποτεθῇ διάφορον, ἀνώτερον καὶ πρότερον τῶν ἀρχῶν ἐκ τῶν ὑστέρων γιγνοσκόμενον, ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα ὑπάρχον, ἀμετάβλητον, αἰδίον, ἐνεργεῖα, ὡς τοιοῦτο δὲ ἓν καὶ προσωπικόν.

Ἐὰν ὁ Θεὸς δὲν ἦτο ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα τέλειος, οὐδὲ ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ, οὔσα ἡ ζωὴ αὐτοῦ, θὰ ἦτο αἰδίος. Διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς δὲν ἔμπορεῖ νὰ ὑποτεθῇ γιγνόμενος, ἀλλ' ἐστὶ ἐστὶν ἀπ' αἰῶνος καὶ τὸν ἅπαντα αἰῶνα κύριος τῶν ἀρχῶν αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο τέλειος καὶ προσωπικός· ὡς τοιοῦτος δὲ ὁ Θεὸς δὲν δημιουργεῖ ἀμέσως, ἀλλ' ἐμμέσως, χρώμενος ταῖς ἀρχαῖς αὐτοῦ ὡς ὄργανοις καὶ συναιτίοις εἰς πραγματοποίησιν τῆς τοῦ σύμπαντος κόσμου ιδέας, ἣτις ἐξαντικειμενουμένη, ὡς ἡ ιδέα τοῦ τεχνίτου, οὔτε ἀπόλλυται οὔτε χωρίζεται ἀπὸ τοῦ δημιουργοῦ.

Ἡ ἐν τῷ ὑπερτάτῳ ὄντι ιδέα τοῦ κόσμου ἐξαντικειμενουσα καὶ πραγματοποιεῖται διὰ τῶν ἀρχῶν· χωρὶς τῶν ἀρχῶν ὡς ὄργανων τῆς βουλήσεως τοῦ ὑπερτάτου ὄντος, ὁ κόσμος ὡς ἄμεσον παραγόμενον τοῦ Θεοῦ, καὶ οὐσία δὲν θὰ διέφερον αὐτοῦ, καὶ ἐξωτερικῶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παρασταθῇ, ἤτοι νὰ ἐξαντικειμενωθῇ. Ἐπίσης οὔτε διὰ μιᾶς μόνης τῶν ἀρχῶν δύναται νὰ πραγματοποιηθῇ ἡ ιδέα τοῦ κόσμου.

Περὶ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς σχέσεως αὐτοῦ πρὸς τὸν Θεὸν ἐκτίθησι τὴν ἐξῆς ὀρθοτάτην θεωρίαν.

Ἐκαστον τῶν ὄντων συνίσταται ἐξ ἀπασῶν τῶν ἀρχῶν καὶ φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ ὑπερτάτου, διαφέρει ὁμως τὸ ἐν τοῦ ἐτέρου κατὰ τὴν σχέσιν καὶ τὴν ὑπεροχὴν τῶν ἀρχῶν, ὡς τοῦτο ἐδείχθη σαφῶς ἐν τοῖς ἄνω· οὐδὲν ὁμως τῶν ὄντων εἶνε ὅμοιον τῷ ἀνθρώπῳ, διότι οὐδὲν γίνεται ἀρχῶν τῶν ἀρχῶν ὡς ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐπομένως πρόσωπον· ἄρα μόνος ὁ ἄνθρωπος φαίνεται ἔν ἀρχοειδές, γνωστικόν, ἐλεύθερον, θεῖον, καὶ διὰ τοῦτο ἄφθαρτον, ὑπερκόσμιον, καὶ διὰ τοῦτο σκοπὸς καὶ τέλος τῆς φύσεως.

Τὸ πόρισμα τοῦτο τῆς φιλοσοφικῆς περὶ τοῦ ἀνθρώπου γνώ-

σεως, περαιτέρω παραγόμενον, δείκνυσιν, ὅτι ὁ ἄνθρωπος ἐκ πνεύματος Θεοῦ πλατθεὶς, τυγχάνει ἰσόθεος, εἰκὼν τοῦ πλάστου αὐτοῦ καὶ διὰ τοῦτο ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος, ἄρχων τῶν ἀρχῶν, δι' ὧν ὁ Θεὸς ἐδημιούργησε κόσμον. Τὸ λογικόν, ἡ βούλησις καὶ ἡ σωματικὴ δύναμις, ἀναπαριστῶσιν ἐν τῷ ἀνθρώπῳ τὰς τρεῖς, τὴν κατὰ τὸν λόγον, τὴν κατὰ τὴν κίνησιν καὶ τὴν κατὰ τὴν ὕλην, ἀρχάς, ὁ δὲ νοῦς, κατὰ μετάληψιν τοῦ Θεοῦ, τὸ ὑπέρτατον συνδετικὸν τῶν ἀρχῶν ὄν, τὸν Θεόν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἄνθρωπος δείκνυται ὄντως ἰσόθεος, καὶ διὰ τῶν ἐν ἑαυτῷ δυνάμεων δημιουργὸς ἰδίων ἔργων, τὸ κατ' ἀρχάς μὲν ἀτελεστέρων, βαθμηδὸν δὲ τελειοτέρων, ἀναφερομένων καὶ προαγομένων ἀπαύστως πρὸς τὴν τελειότητα τοῦ Θεοῦ. Καὶ ἐπειδὴ ἐκάστη τῶν ἀρχῶν ἀπεργάζεται τι ἴδιον, ἐν τοῖς ἔργοις τοῦ ἀνθρώπου, ἐν οἷς ἀπεικονίζεται ὁ δημιουργὸς αὐτῶν, φανεροῦται ἡ ἰδιαιτέρα ἀνάπτυξις ἐκάστης τῶν ἀρχῶν, καὶ γινώσκεται κατὰ τόπον καὶ χρόνον ἡ ἐπικράτησις ταύτης ἢ ἐκείνης, καὶ συνεπῶς ἡ πρόοδος καὶ ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀνθρωπότητος. Ἐκ τῶν ἄλλων ἐπὶ γῆς κτισμάτων οὐδὲν τυγχάνει κάτοχον καὶ ἀρχον τῶν ἀρχῶν, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲν γίνεται παραγωγὸν ἔργων, πλὴν τῶν τῆς αὐτοσυντηρήσεως, ὁ ἄνθρωπος ὅμως, κάτοχος καὶ ἐξουσιαστὴς τῶν ἀρχῶν, καὶ γινώσκων διὰ τοῦ ἐν αὐτῷ νοῦ ἀενάως τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὸ σύμπαν, προάγει ἀπαύστως τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐπὶ τὸ τελειότερον, ὡς τοιοῦτος δὲ ἀναντιρρήτως μετέχει τῆς οὐσίας τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ ἐν αὐτῷ πνεῦμα ζωογονεῖ τὰς συνυπαρχούσας μετ' αὐτοῦ ἀρχάς.

Γίνεται δὲ ἐκ τῶν εἰρημένων φανερόν, ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ σκοποῦ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς γνώσεως τῆς δημιουργίας, αὕτη δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀρχῶν, καὶ αὕτη ἐκ τῆς γνώσεως τῆς ὑπερτάτης ἐπιστήμης καθίστησι καταληπτὴν καὶ ἀνυψοῖ τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ· μετὰ τῆς ἀνυψώσεως δὲ τῆς ἐννοίας αὐτοῦ ἀνυψοῦται ἡ ἔννοια καὶ ἡ ἀξία τοῦ ἀνθρώπου, μετ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἡ τοῦ βίου καὶ τῆς πολιτείας. Οὕτω δὲ ὁ ἄνθρωπος ἀπὸ τοῦ κατωτέρου ἀνυψούμενος εἰς τὸ ἀνώτερον ἐξευγενίζεται, καὶ γίνεται ὠφέλιμος καὶ ἀναγκαῖος ἐν τῇ κοινωνίᾳ καὶ τῇ πολιτείᾳ, ἡ δὲ ἰστο-

ρία τῶν πράξεων αὐτοῦ καλίσταται ὁ ἀψευδὴς μάρτυς τῆς προόδου καὶ ἀναπτύξεως τοῦ ἀνθρωπίνου γένους κατὰ τὸν προορισμὸν του.

Ὁ νέος καὶ ἀρχαῖος ὕλισμός.

Ὅτε κατὰ τὸ 1878 ὁ αἰμίμηστος Ν. Κοτζίᾶς ἐξέδοτο καὶ τὸν πέμπτον τόμον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, ἔχων ὑπ' ὄψει τὰς κατὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Γερμανίαν προόδους τῶν ἐμπειρικῶν περὶ φιλοσοφίας συστημάτων, ἐσκέφθη ὅτι ἔπρεπε νὰ γνωρίσῃ ἐκ τοῦ ἐγγύς τὰς διαφορὰς ἐν Γερμανίᾳ ἐμπειρικὰς σχολὰς, καὶ δὴ κατὰ τὸ 1879 ἀπῆλθεν εἰς Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν, ὅθεν ἐπανῆλθεν τῷ 1880, ἐνασχοληθεὶς ἀμέσως εἰς τὴν ἐκθεσιν καὶ ἐπίκρισιν τῶν συστημάτων τούτων. Συλλέξας δὲ τὴν ὕλην διήρρεσεν αὐτὴν τριχῶς. Εἰς τὸ πρῶτον μέρος περιέλαβε τὰ ὕστερα συστήματα τῶν Ἐρτμάννου Λωτζίου καὶ Τρεντεδελβουργίου, εἰς τὸ δεύτερον τὸν νέον ὕλισμὸν, καὶ εἰς τὸ τρίτον τὴν φιλοσοφίαν. Ἐνῶ δὲ ἐπεξεργάζετο τὸ ἔργον, ἠσθένησε, δὲν ἀπετράπη ὁμως τῆς ἐκτυπώσεως, καὶ οὕτως εἶδε τὸ φῶς τῷ 1884 καὶ ὁ 5. τόμος, ἐν ᾧ διὰ τοῦτο πολλὰ δύναται τις νὰ εὔρη ἀσύντακτα, ἀδιόρθωτα, ἴσως δὲ καὶ ἡμαρτημένα, ἀλλὰ ταῦτα δὲν θέλει λάβει ὑπ' ὄψει ὁ μέλλον νὰ ἐγκύψῃ εἰς τὸ βάθος τῶν ἐννοιῶν τοῦ συγγραφέως.

Ἐκ τοῦ συγγράμματος δὲ τούτου παραλαμβάνοντες ἐκτιθέμεθα τὸ ἀφορῶν τὸν νέον ὕλισμὸν καὶ ἰδίως τὸν Δαρβινισμὸν μέρος. Κατ' αὐτὸ δὲ (σελ. 37 καὶ ἐξ.) ὁ ὕλισμὸς καὶ ἰδίως ὁ τοῦ βίου ἐπεκράτησε παρ' ἅπασιν τοῖς ἔθνεσιν καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς. Οἱ πρῶτοι φιλοσοφήσαντες, κατὰ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Ἀριστοτέλους, ὑπέλαβον τὰς ἀρχὰς τῶν ὄντων ἐν εἴδει ὕλης. Ἐπειδὴ ὁμως ἔβλεπον ὅτι ἡ ἀρχὴ τῆς ὕλης δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξηγήσῃ τὴν μεταβολὴν, τὴν γένεσιν καὶ τὸ ἀσώματον, ἐκ τοῦ πράγματος ἀναγκάζομενοι ἐζήτησαν τὴν ἀρχὴν τῆς κινήσεως, καὶ ταύτης μὴ ἀρκούσης εἰς ἐξήγησιν τῆς τάξεως τῆς ἀρμονίας καὶ τοῦ εἶδους ἐζήτησαν τὴν ἐχομένην ἀρχὴν τοῦ λόγου.

Κατὰ τὴν πρώτην περίοδον τῆς ἐλληνικῆς φιλοσοφίας ἀπὸ Θάλητος μέχρι Σωκράτους προήχθησαν καὶ συστήματα μὴ ὑλικά τῶν Πυθαγορείων, Ἐλεατῶν καὶ ἡ σοφιστικὴ, τὰ ὅποια, μὴ χωρίσαντα τῆς ὕλης τὸ ὄν, ἐκλήθησαν φυσιολογικά.

Πρῶτος τῶν σοφιστῶν ὁ Πρωταγόρας, ἐγκαταλιπὼν τὴν ἐκτὸς φύσιν, κατέστησεν ἀρχὴν τὸ ὑποκείμενον καὶ τὸν ἄνθρωπον, οὐχὶ ὡς ἰδέαν, ἀλλ' ὡς φυσικὸν ὄν, μέτρον πάντων χρημάτων. Μετὰ τῆς θεωρίας ταύτης τοῦ Πρωταγόρου συνέχεται ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις καὶ ἡ τοῦ Βοχνέρου καὶ Μολεσχότου.

Κατὰ τοῦ Πρωταγόρου, ἤτοι τοῦ ὕλισμοῦ, ἠγέρθη σφοδρὰ ἀντίδρασις ὑπὸ Σωκράτους καὶ τῆς σχολῆς αὐτοῦ, τροποποιηθείσης ὑπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους. Ἡ σχολὴ τοῦ Ἀριστοτέλους, ἰδίως ἡ Ἐπικούρειος καὶ Στωικὴ, ἐτρέπη εἰς τὸν ὕλισμόν. Τὸν ὕλισμόν κατὰ τὸν Μέσον αἰῶνα ὑπεστήριξεν ὁ ὀνοματισμὸς καὶ ἄλλοι, κατὰ δὲ τοὺς νέους χρόνους ὁ Βάκων, ὁ Καρτέσιος, ὁ Γασσένδης, ὁ Νεύθων καὶ Λόκκιος. Ἐπολέμησαν δὲ αὐτὸν ἐν Γερμανίᾳ ὁ Λεϊβνίτιος, Οὐόλφριος, Λεσίγγιος, Σχέλλερς, Γοίθιος καὶ ἄλλοι ἔξοχοι νόες. Ἀπὸ Καντίου ἀνεπτύχθη ὁ φιλοσοφικὸς ὕλισμος καὶ ἐγένετο τροπὴ εἰς τὸ ἰδανικόν.

Ὁ ἀρχαῖος ὕλισμος, μείνας ἐν τῷ δόγματι περὶ ἀτόμων καὶ κινήσεως, ἔμεινεν ἄγονος, ὁ νέος, παρλαβὼν ἐκ τοῦ ἀρχαίου πάντα τὰ αξιώματα αὐτοῦ, καίπερ τῶν νέων ὕλιστῶν ἀρνούμενων τὴν συνέχειαν τοῦ νέου πρὸς τὸν ἀρχαῖον, ἤτοι τὸ μηδὲν ἐκ τοῦ μηδενός, καὶ οὐδὲν μάτην, ἀλλὰ πάντα ἐξ αἰτίου καὶ ἀνάγκης, καὶ ὅτι ἡ μεταβολὴ εἶνε ἔνωσις καὶ διαίρεσις τῶν μερῶν, καθὼς καὶ τὸ περὶ ἀιδιότητος τῆς ὕλης καὶ διατηρήσεως τῆς δυνάμεως, καὶ τὴν ἀτομικὴν τοῦ Δημοκρίτου, καθ' ἣν τὰ σώματα σύγκεινται ἐξ ὑλικῶν ἀτόμων, συνδεομένων διὰ τῆς ἔλξεως, ἔλαβε βάσιν τὴν πείραν, καὶ ἐξ αὐτῆς τὸ ὑλικὸν τῆς ἀναπτύξεως αὐτοῦ. Κατὰ τοὺς νέους ὕλιστὰς τὸ κύριον χαρακτηριστικὸν τοῦ ὕλισμοῦ εἶνε, ὅτι νοοῦνται ὕλη καὶ δύνάμις ἀχώριστος, ἡ δύνάμις ὅμως ἐκλαμβάνεται οὐχὶ ὡς ἀρχή, ἀλλ' ὡς ιδιότης τῆς ὕλης, ἐκ δὲ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τούτων παράγονται αἱ μορφαὶ τῶν ὄντων. Ὁ τό-

νος, τὸ φῶς, ἢ θερμότης κατὰ τοὺς ὑλιστάς εἰσι δονήσεις ἤτοι κινήσεις· κατὰ δὲ τὴν θεωρίαν ταύτην οὔτε θερμὸν οὔτε ψυχρὸν ὑπάρχει, οὔτε φῶς οὔτε σκότος, οὔτε σιγή οὔτε κρότος, ἀλλὰ μόνον κινήσεις μεταβαλλόμεναι.

Ὁ θεωρητικὸς ὑλισμὸς δὲν ἀναγνωρίζει μεταφυσικὴν, ἀλλὰ φυσικὴν ἐπιστήμην, ἐκλαμβάνει δὲ τὰς παραστάσεις τῶν ἐκτὸς ἀντικειμένων ἐσωτερικὰς καταστάσεις τοῦ μυελοῦ καὶ τὸ νοεῖν προϊόν τοῦ μυελοῦ, ὁ δὲ πρακτικὸς, εἰς τὴν συστηματικὴν ἔρευναν τῶν γεγονότων ἀσχολούμενος, οὐδὲν ἀναγνωρίζει, ἀρνούμενος δὲ καὶ Θεὸν καὶ θρησκείαν καὶ ἠθικὴν, ἀποβλέπει εἰς τὴν ὑλικὴν τοῦ βίου ἀπόλαυσιν καὶ οὐχὶ εἰς τὴν ἀληθῆ πράξιν τὴν ἀρετὴν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν.

Τὴν ἀνανέωσιν τοῦ ὑλισμοῦ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ἀποδίδουσι τῷ Λουδοβίκῳ Φαῦερβαχίῳ, ἀναγνωρίσαντι τὸν ἄνθρωπον, καθὼς καὶ ὁ Πρωταγόρας, μέγιστον ἀντικείμενον, καὶ καταστήσαντι τὴν θεολογίαν ἀνθρωπολογίαν καὶ τὴν ἀνθρωπολογίαν ὡς τὴν καθόλου ἐπιστήμην. Ἐκ τῶν ἄλλων ὑλιστῶν ὁ Σπρίνερὸς τὴν βούλησιν ἐκλαμβάνει ὡς θεμελιώδη δύναμιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Ὁ Μολεσχότος δοξάζει ὅτι πάντα γινώσκομεν σχετικῶς καὶ ἐπομένως περιορισμένως. Πᾶσα γνῶσις, λέγει, ὑποτίθησιν γινώσκον, σχέσιν ἄρα τοῦ ἀντικειμένου πρὸς τὸ ὑποκείμενον. Κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην δένδρον ἢ τι ἄλλο ἀντικείμενον αὐτὸ καθ' αὐτὸ δὲν ὑπάρχει, ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος καὶ τὸ δένδρον ἴστανται ἐν σχέσει, καὶ ἄνευ τῆς σχέσεως ταύτης τὸ δένδρον δὲν ὑπάρχει πρὸς τὸν ὀφθαλμόν. Ὁ Βύχνερὸς παρὰ τὴν ἀτομικὴν ὑπόθεσιν τοῦ διδασκάλου αὐτοῦ Μολεσχότου, ἀποφαίνεται τὴν ὕλην καὶ δύναμιν ἀχώριστον καὶ ἀίδιον καὶ διαιρετὴν ἐπ' ἄπειρον, δὲν διείδεν ὅμως ὅτι ἢ ἐπ' ἄπειρον διαιρετότης ἐξαφανίζει τὴν ὕλην καὶ τὴν δύναμιν συνεπῶς αὐτῆς.

Κατὰ τὴν ἀτομικὴν θεωρίαν, ἐφ' ἧς θεμελιοῦται ὁ ἀρχαῖος καὶ ὁ νέος ὑλισμὸς, ἢ φυσικὴ καὶ ἢ χημεία, ὁ κόσμος συνίσταται ἐξ ἀτόμων καὶ τοῦ κενοῦ, τὰ ὅποια ἐνοῦνται καὶ διαίρουνται διὰ τῆς δυνάμεως ἢ τῆς ἔλξεως καὶ ὤσεως, δὲν ἐξηγεῖται

ὁμοίως διὰ ταύτης ἢ ιδιότης καὶ ἡ πρὸς ἀλληλα μετάβασις τῶν στοιχείων, ἢ γένεσις καὶ ἡ μεταβολὴ τῶν ὄντων. Ἐπίσης δὲν ἐξηγεῖται πῶς δύναται ἡ Φυσικὴ, ἣτις ἀντικείμενον ἔχει τὰ αἰσθητὰ καὶ τοὺς νόμους τῆς κινήσεως, νὰ γνωρίσῃ τὰ ἐλάχιστα τῆς ὕλης μόρια, τὰ άτομα.

Αἱ ζῶσαι μορφαὶ κατὰ τοὺς ὑλιστάς εἶνε ἐπ' ἀπειρον μεταβληταί, τὰ δὲ διάφορα εἶδη φυτῶν καὶ ζῶων εἰσὶ μεταμορφώσεις ἐνὸς καὶ μόνου τύπου, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ φυτοῦ, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ζώου. Κατὰ τὸν παρελθόντα αἰῶνα παρήγον ἐκ τοῦ νεκροῦ τὸ ζῶον, ἐκ τῆς ὕλης τὴν ψυχὴν καὶ ἐκ τῆς σεσηπυίας ὕλης τὰ ἔντομα. Ἀλλὰ τὴν θεωρίαν ταύτην ἀνήρρεσεν ὁ Βοννέτος καὶ ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις ὁ Σχβάννος, ἀποδείξας ὅτι πᾶν ζῶον ἐξ ὠοῦ καὶ ἐν τῷ κυττάρῳ ἀπλῶ ἢ συνθέτῳ τὸ στοιχείον πάντων τῶν ὀργανικῶν σχηματισμῶν,

Ἐκ τῶν φυσιολογῶν ὁ Τρεβιράννος ἰσχυρίζεται, ὅτι τὰ ὄντα ὡς μέρη τοῦ σύμπαντος συνέχονται ἀλλήλοις. Ὁ Γοίθιος ὅτι οὐδὲν ἐστὶν ἀπλοῦν, τὸ ζῶον δὲ καὶ φυτὸν συγγενῆ. Ὁ Ὅκεκος ὅτι τὰ φαινόμενα τῆς ζωῆς καὶ ὄλων τῶν ὀργανισμῶν πηγάζουσιν ἐξ ἀρχικῆς ὕλης τῆς ζωῆς δηλ. τοῦ πρωτοπλάσματος. Ὁ Σαιντιλέρος ὅτι ἡ μεταμόρφωσις τῶν εἰδῶν προήλθε διὰ τῆς ἀπαύστου μεταβολῆς τοῦ ἐκτὸς κόσμου.

Ἐπὶ τῶν δεδομένων δὲ τούτων ἐστηρίχθη ἡ περὶ ἐξελίξεως θεωρία τοῦ Γοιθίου καὶ Λαμάγκου, ἣν ἀνέπτυξε τελειότερον ὁ Κάρολος Δαρβίνος, καὶ κατέστη οὕτως ὁ θεμελιωτὴς τῆς περὶ φυσικῆς ἐκλογῆς θεωρίας, καθ' ἣν τὰ διάφορα εἶδη τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζῶων ἀνεπτύχθησαν ἐκ τῶν ἀπλουστέρων μορφῶν λ. χ. ἐκ θαλασσίου τινὸς βρυοζώου ὡς πρωτοπλάσματος ὑποτιθεμένου ἀνεπτύχθησαν οἱ ἰχθύς, ἐξ αὐτῶν τὰ ἀμφίβια, ἐκ τούτων τὰ πτηνὰ καὶ θηλαστικά, ἐξ ὧν οἱ ἀλάλοι, ἐκ τῶν ἀλάλων αἱ πίθηκες καὶ ἐκ τῶν πιθήκων οἱ ἄνθρωποι.

Ἡ θεωρία αὕτη τῆς βαθμιαίας τῶν ὄντων ἐξελίξεως στηρίζεται ἐπὶ δύο ἀρχῶν, τῆς φυσικῆς ἐκλογῆς καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ ζωικοῦ συναγωνισμοῦ. Ἡ φυσικὴ ἐκλογὴ πρεῖς ἔχει συγχρόνως πα-

ράγοντας, τὸν περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνα, τὴν μεταβολὴν καὶ τὴν κληρονομίαν. Ὁ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶν, ὅστις ὑπάρχει παρ' ἅπασιν τοῖς ὀργανικοῖς οὕσι, καὶ καθ' ὃν ἡ φύσις ἐκλέγει τὰ κάλλιστα τῶν ἀτόμων εἰς ἐνίσχυσιν αὐτῶν ἐπὶ τῶν ἄλλων καὶ εἰς περαιτέρω ἐξέλιξιν, εἶνε μέσον βοηθητικὸν πρὸς διατήρησιν καὶ ἐξευγενισμόν τῶν εἰδῶν ἄνευ μεταμορφώσεως τῶν τύπων. Ἡ μεταβολὴ εἶνε ἐξωτερικὴ ὁρμὴ ἐνεργοῦσα ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ ὀργανισμοῦ εἰς ἀναίρεσιν τῆς διατηρήσεως τοῦ εἶδους. Καὶ ἡ κληρονομία τέλος ἐστὶν ἡ ἐσωτερικὴ τοῦ σχηματισμοῦ ὁρμὴ χρησιμεύουσα πρὸς διατήρησιν τῆς μεμακρυσμένης ὁμοιότητος, ἥτοι πρὸς σχηματισμὸν τῶν ἀπογόνων ὁμοίων τοῖς γονεῦσιν.

Ἡ θεωρία αὕτη περὶ ἐξελίξεως, καὶ ἡ ἰδέα, ὅτι πάντα τὰ εἶδη τῶν φυτῶν καὶ ζῴων κατάγονται ἐκ μιᾶς μορφῆς, δὲν εἶνε νέα, ὑπῆρχε καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ὡς ἀποδεικνύει ὁ Ἀριστοτέλης, βεβαιῶν ὅτι ὑπάρχει συνέχεια ἐσωτερικὴ τῆς ὀργανικῆς φύσεως ἀπὸ τῆς κατωτάτης βαθμίδος μέχρι τῆς ἀνωτάτης. (Περὶ ζῴων μορίων 11,1)· ὅτι ἡ φύσις προβαίνει ἀπὸ τῆς οὐρανίου σφαίρας εἰς τὴν γῆν ἐπὶ τὸ ἀτελές, ἀπὸ δὲ τούτου τρέπεται πρὸς τὸ ἄνω, τὸ τέλειον, καὶ ἀναπτύσσεται ὡς λόγος ἐν τῷ ἀνθρώπῳ (ζῴων γενήσεως 11.1), ὅτ' ἡ γῆ, καθὸ ζῶον, ἔχει νεότητα καὶ γῆρας ὡς τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα. (μετεωρ. 1.14) καὶ ὅτι τὰ πρῶτα ἴχνη τῆς φυσικῆς ζωῆς εὐρίσκονται ἐν τῇ ἐνοργάνῳ φύσει, ἡ δὲ κίνησις θεωρεῖται εἶδος τῆς ζωῆς. (γενέσ. ζῴων IV 10). Ὡστε καὶ ἐν τούτῳ ὁ νεώτερος ὑλισμὸς τὰς ἀρχὰς αὐτοῦ ἀρύεται ἐκ τῶν ἀρχαίων περὶ φύσεως θεωριῶν.

Ἡ τοῦ Δαρβίνου περὶ ἐκλογῆς καὶ ἐξελίξεως θεωρία ἐλήφθη ἐξ ἀναλογίας τῆς τεχνικῆς ἐκλογῆς· ὅπως δηλ. ὁ ἄνθρωπος ἐν τῷ ζωοτροφείῳ καὶ τῷ κήπῳ αὐτοῦ ἐκλέγει τὰ καλλίστας ιδιότητας ἔχοντα ζῶα καὶ φυτὰ καὶ φέρει αὐτὰ εἰς κοινωνίαν γάμου, ἐξ ἧς τὸ εἶδος ἐξευγενίζεται, οὕτω καὶ ἡ φύσις ἔχει δικαίωμα ἐκλογῆς· ἐγείρεται λοιπὸν ἀγῶν περὶ ὑπάρξεως διὰ δὲ τῆς ἀλληλεπιδράσεως τῶν μορφωτικῶν δυνάμεων προέρχονται ἐξ ἐνὸς ποιητικοῦ αἰτίου τὰ διά-

φορα εἶδη καὶ οἱ ὅλως ἀντίθετοι τύποι, δηλ. τὸ ὀργανικὸν ἐκ τοῦ ἀνοργάνου, τὸ πτηνὸν ἐκ τοῦ ἰχθύος κ.τ.λ.

Τὸ ζήτημα τῆς καταγωγῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Δαρβινισμόν συνδέεται μετὰ τοῦ περὶ γενέσεως τοῦ ὀργανισμοῦ· οὕτω δὲ ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν συνέχεται μετὰ τῆς ὅλης σειρᾶς τῆς γενέσεως. Ἐπίσης ἡ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τοῦ ἀνθρώπου καθυποβάλλεται τῷ αὐτῷ νόμῳ τῆς ὕλικῆς ἀναπτύξεως, διότι τὸ πνευματικὸν κατὰ τὴν θεωρίαν ταύτην δὲν χωρίζεται τοῦ ὕλικου. Καθὼς δὲ διὰ τῆς βαθμιαίας ἐξελίξεως τῶν ὄντων ἀπὸ εἶδους εἰς εἶδος παρήχθη τελευταῖος ὁ ἄνθρωπος, οὕτω διὰ τῶν αὐτῶν φυσικῶν νόμων παρήχθησαν καὶ ἐτελειοποιήθησαν νέαι τοῦ νευρικοῦ συστήματος λειτουργίαι, ἐξ ὧν καὶ αἱ πνευματικαὶ ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐνέργειαι.

Κατὰ τῆς μηχανικῆς ταύτης περὶ ἐξελίξεως τῶν ὄντων θεωρίας τοῦ Δαρβίνου, ἀντετάχθησαν ἐπίσημοι φυσιολόγοι, οἱοὶ ὁ Λινναῖος, Κυβιέρος, Ἀγασσίτζιος καὶ Ἰωάννης, Μύλλερος, ἀσπασάμενοι ὑπερφυσικὴν δύναμιν εἰς ἐξήγησιν τῆς δημιουργίας, ἀντὶ τῆς φυσικῆς καὶ μηχανικῆς τοῦ Δαρβίνου θεωρίας.

Ὁ Ἀγασσίτζιος ὁ Λινναῖος καὶ ὁ Κυβιέρος θεωροῦσι τὸ ὀργανικὸν εἶδος μορφήν ἀμετάβλητον καὶ ὑπὸ θεοῦ δημιουργηθεῖσαν, ἕκαστον δὲ εἶδος ζῶου ἐνσωματωθὲν νόημα τοῦ θεοῦ, ἡ δὲ θεωρία αὐτῶν αὕτη ἀποδείκνυται ἀληθῆς ἐκ τῆς παλαιοντολογίας, διότι τὰ φυτὰ καὶ τὰ ζῶα, ὡς ἐν τοῖς ἀπολιθώμασι φαίνεται, οὐδόλως μετήλλαξαν, δηλαδὴ οὔτε ὁ κύων ἐγένετο ὄνος, οὔτε ὁ ἵππος χοῖρος· ἡ δὲ τεχνικὴ τοῦ ἀνθρώπου καλλιέργεια ἐπὶ τῶν φυτῶν καὶ ζῴων καὶ ἡ φυσικὴ ἐκλογή ἐν τῷ περὶ ὑπάρξεως ἀγῶνι, ἠδυνήθη μὲν νὰ βελτιώσῃ τὸ γένος τῶν φυτῶν καὶ ζῴων, ἀλλ' οὐδέποτε κατίσχυσε νὰ μεταβάλῃ τὸ εἶδος, καθότι διὰ φυσικῶν νόμων ἐπήγασαν τὸ μὲν ἀνεξαρτήτως τοῦ ἑτέρου.

Ἐπίσης ὁ Ἰωάννης Μύλλερος ἀπέδειξε τὴν διαφορὰν τῶν ὀργανικῶν σωμάτων ἀπὸ τῶν ἀνοργάνων κατὰ τε τὴν ὕλην καὶ τὴν ἐνέργειαν, ἤτοι ὅτι ἐν μὲν τῇ ὀργανικῇ ὕλῃ ὑπάρχει ἐνέργεια διαρκῆς καὶ ζῶσα, ἐξασκοῦσα δημιουργικὴν ἐπιρροήν, ἐν δὲ τῷ ἀνορ-

γάνω οὐδὲν τούτων, ἐπομένως ἀδύνατος ἡ παραγωγή τῆς ζωῆς ἐκ τῆς ἀνοργάνου.

Κατὰ τὸν ἡμέτερον συγγραφέα ὁ ὕλισμός ἐστὶ σύστημα μονομερές, καθὼς καὶ ὁ ἰδανισμὸς καὶ ὁ μονισμὸς, ὅστις μένων ἐν τοῖς καθ' ἕκαστα, ὡς πᾶσα φυσικὴ ἐπιστήμη, δὲν δύναται νὰ ἀνυψωθῆ εἰς τὰ αἷτια, καὶ στερούμενος ἀρχῶν ματαιῶς ἐπιχειρεῖ νὰ ἐξηγήσῃ δι' ὑποθέσεων καὶ μηχανικῶς τὰ φαινόμενα.

Διὰ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ τῶν δι' αὐτοῦ ἐξερευνηθέντων φυσικῶν νόμων δὲν ἐξηγεῖται οὔτε ἡ γένεσις οὔτε ἡ ζωὴ, οὔτε ἡ νόησις, οὔτε ἡ ἀρχὴ τῆς ἐξελιξεως, τῆς μεταβολῆς καὶ τῆς κληρονομίας, καὶ τοῦτο διότι τὰ φαινόμενα δὲν ἀνήχθησαν εἰς τὰς ἀρχὰς αὐτῶν, ἄνευ δὲ τῶν ἀρχῶν καὶ τῆς ἐνότητος καὶ συνεργίας αὐτῶν, οὔτε νὰ καταληφθῆ, οὔτε νὰ ἐξηγηθῆ δύναται ἡ κοσμογονία. Ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται ὅτι ἡ θεωρία τοῦ Δαρβίνου ἐξηγεῖ τὸ ὅλον τῶν φαινομένων, παραδεχομένη ὡς ποιητικὸν αἷτιον μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ιδιότητα τοῦ ὄργανισμοῦ· ἀλλ' ἐκ τῆς ιδιότητος ταύτης τοῦ ὄργανισμοῦ, οὔτε τὸ φυσικὸν ἐξηγεῖται, οὔτε τὸ ζωϊκόν, οὔτε τὸ εἶδος, διότι τοῦ φυσικοῦ βᾶσις εἶνε ἡ ὕλη, τοῦ ζωϊκοῦ ἡ ζωὴ καὶ κίνησις, καὶ τοῦ εἶδους ὁ λόγος· ἕκαστον δὲ τούτων εἶνε διάφορον τοῦ ἄλλου καὶ ἀπεργάζεται τι ἴδιον. Ἡ ἀνάπτυξις δὲ τοῦ ὄργανισμοῦ προέρχεται ἐκ τῆς κατὰ τὴν κίνησιν ἀρχῆς, ἧς βᾶσις ἐστὶν ἡ κατὰ τὴν ὕλην, διὰ δὲ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἀρχῆς σχηματίζεται τὸ εἶδος ἐκάστου ὄργανισμοῦ. Διὰ τῆς διακρίσεως δὲ ταύτης τῶν ἀρχῶν τῆς κατὰ τὴν ὕλην, τῆς κατὰ τὴν κίνησιν, καὶ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἐξηγοῦνται ὅλα τὰ φαινόμενα καὶ πάντες οἱ διέποντες τὸ σύμπαν φυσικοὶ νόμοι· ἐνῶ διὰ τῆς ἐμπειρίας, ἐφ' ἧς θεμελιούται ὁ ὕλισμός, οὔτε ἡ ὕλη ἐξηγεῖται, οὔτε ἡ δύναμις, οὔτε ἡ ζωὴ καὶ γένεσις, οὔτε ἡ νόησις.

Καὶ ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς παραδέχεται, ὅτι πάντα τὰ εἶδη τῶν φυτῶν καὶ ζῴων εἰσὶν εὐμετάβλητα, ἔχοντα τὴν ιδιότητα νὰ συνοικειῶνται κατὰ τὰς σχέσεις πρὸς τοὺς τόπους ἐν οἷς ζῶσιν. Ἡ αὐτονομικὴ ἀνάπτυξις παντὸς ἰδίου ὄργανισμοῦ ἀπὸ τοῦ ὡσοῦ μέχρι τῆς τελείας αὐτοῦ μορφῆς ὑφίσταται ἐν τῇ αὐξήσει τὰς

ἐπηρείας τοῦ τόπου τῆς κατοικίας. Ἐκαστον ζῶον ἀναπτύσσεται κατ' ἀρχὰς ἐξ ἑνὸς ἀπλοῦ κυττάρου τοῦ ὄου. Τὸ κύτταρον αὐξάνεται διὰ διαιρέσεως, δι' αὐξήσεως εἰς σωρείας νέων κυττάρων, καὶ δι' ἀνομοίου ἀναπτύξεως τῶν ὁμοίων, διὰ διαιρέσεως ἐργασίας καὶ τελειοποιήσεως αὐτῶν, ἐξ ὧν προέρχεται ὁ τέλειος ὀργανισμός. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐξ ἀπλοῦ κυττάρου τοῦ ὄου, οὗ τὸ οὐσιῶδες ἐστὶν ἡ μυξώδης ὕλη, σχηματίζεται καὶ ὁ τοῦ ἀνθρώπου ὀργανισμός, δι' αὐξήσεως τὸ πρῶτον τῶν κυττάρων, διαιρέσεως καὶ ἐνώσεως τέλους τῶν ἀναπτυχθέντων διαφόρων κυττάρων εἰς ἓνα τέλειον ὀργανισμόν. Κατ' ἀρχὰς τὸ ἔμβρυον τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ πτηνοῦ, τῆς χελώνης καὶ ἄλλων δὲν διακρίνονται ἀλλήλων, ἡ διαφορὰ ἀναφαίνεται κατόπιν ἐν τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὀργανισμοῦ, ἐξ οὗ δηλοῦται ὅτι ἡ τοῦ εἶδους διαφορὰ δὲν πηγάζει ἐκ τοῦ ὀργανισμοῦ, ἀλλ' ἐσωτερικῶς ἐξ ἀγνώστου τῷ ὕλισμῷ αἰτίας. Ἐκ πάντων δὲ τούτων τεκμαίρεται, ὅτι ὁ ζωϊκὸς ὡς φυτικὸς ὀργανισμὸς ὑφίσταται τὴν ἐπήρειαν τῶν ἐξωτερικῶν μεταβολῶν, δηλ. τῆς θρεπτικῆς ὕλης, τῆς ἐπενεργείας τοῦ ὕδατος, τῆς ἀτμοσφαιρας, τοῦ ἡλιακοῦ φωτός, τῶν μετεωρολογικῶν φαινομένων, καὶ τροποποιεῖται κατὰ τόπους, ἀλλὰ τὸ εἶδος μένει ἀμετάβλητον, οἷον ἐπὶ τοῦ δημιουργοῦ ἐπλάσθη, διάφορον ριζικῶς τὸ ἐν τοῦ ἄλλου.

Ἄλλ' ὁ ἀνθρώπος, ὅστις ὑπὸ φυσικὴν ἔποψιν θεωρεῖται ὑπὸ τοῦ ὕλισμοῦ ὡς προϊόν τῶν κοινῶν τῆς φύσεως νόμων, διαφέρει τῶν ἄλλων ζῶων καὶ κατὰ ποσὸν καὶ κατὰ ποιόν, διότι κατ' ἀμφοτέρωτα ὑπερέχει τῶν ζῶων, τῶν μὲν θηλαστικῶν κατὰ ποσὸν καὶ ποιόν τοῦ ἐγκεφάλου, τοῦ δὲ ὀργανισμοῦ τῶν ζῶων ἐν γένει κατὰ τὴν κατάσκευσιν, τοὺς ἐλιγμούς, τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἐγκεφάλου καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ ὀργανισμοῦ, τοῦ δὲ πιθήκου κατὰ τὸν διάφορον σχηματισμὸν τοῦ ποδός, τῆς χειρός, κατὰ τὴν βραδείαν ἀνάπτυξιν, κατὰ τὸ μειδιάμα καὶ τὴν γλῶσσαν, ἐξ οὗ ἀποδείκνυται ὅτι ὁ ἀνθρώπος δὲν κατάγεται ἐκ τοῦ γένους τῶν πιθήκων. Δὲν εἶνε δὲ οὐδαμῶς ἐξηκριβωμένον, ὅτι ὑπάρχει ὁμοιότης τοῦ ὠαρίου τοῦ πιθήκου πρὸς τὸ τοῦ ἀνθρώπου, διότι καὶ ἂν φαίνεται τοιαύτη, καθὼς φαίνεται καὶ τὸ ἔμβρυον τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ κυνός, τῆς

χελώνης και άλλων, όπως και εν τῷ ἐσωτερικῷ τοῦ χοίρου και τοῦ ἀνθρώπου, αὕτη εἶνε φαινομένη. Ἐν δὲ τῇ ἀναπτύξει τοῦ ὀργανισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου και τῶν άλλων ζῶων, πρὸς ἃ ὑπάρχει κατὰ τὸ φαινόμενον ὁμοιότης ἐν τῷ ὠρίῳ και τῷ ἐμβρύῳ, παρουσιάζεται πλήρης ἡ διαφορὰ, ἣτις ἐξελέγχει τὸ ἀβάσιμον τῆς Δαρβινικῆς και τῆς τοῦ Αἰκκέλλου θεωρίας. Διαφέρει δὲ πρὸς τούτοις ὁ ἀνθρωπος τῶν ζῶων κατὰ τὴν γλῶσσαν, τὸ συνειδὸς, τὸ πνεῦμα και τὴν ἠθικὴν. Γλῶσσα ἑναρθρος ἦτο ἀδύνατον νὰ προέλθῃ ἐκ μιμήσεως ἤχων και ὀλολυγμῶν, ἀλλ' ἐκ τοῦ λογικοῦ, οὐ ἕνεκα ἔχει ὁ ἀνθρωπος πρὸς τὸ θεῖον ἀναφορὰν, τουτέστι θρησκείαν, συνειδήσιν καθόλου, ιδέας, αἰσθήματα τοῦ καλοῦ, ἐλευθερίαν και τὰ τούτοις ὅμοια. Τὰ ζῶα ἔχουσι φωνὰς ἀνάρθρους και αἰσθήματα ἄγρια· τὸ ἐνιαῖον τῆς συνειδήσεως και τὸ κέντρον τῶν πνευματικῶν δυνάμεων ἐλλείπουσιν ὅλως ἀπὸ τῶν ζῶων. Τὸ συνειδὸς, τὸ ἐγὼ, καθὼς παρετήρησεν ὁ Κάντιος, εἶνε τὸ μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ ζῴου χάσμα. Τὰ ζῶα ἔχουσι μόνον τὸ ἐνστικτον τῆς αὐτοσυντηρήσεως και οὐδὲν πλέον. Ἡ ἐντεῦθεν διαφορὰ τοῦ ἀνθρώπου και τοῦ ζῴου εἶνε μεγίστη· ὁ ἀνθρωπος ἄρα, τὸ τελειότερον τῶν ὄντων τῆς δημιουργίας, ὡς ιδέα τοῦ Θεοῦ, προηγῆται πάντων, ἐπομένως δὲν δύναται νὰ εἶνε παραγόμενον, ἀλλὰ προηγούμενον και διὰ τοῦτο πρότερον αὐτῶν.

Ἐπειδὴ δὲ τὰ κατώτερα παρήχθησαν ἐκ τῶν ἀνωτέρων, και οὐχὶ, ὡς ὁ ὕλισμὸς δοξάζει, τὸ ζῶν ἐκ τοῦ νεκροῦ, τὸ λογικὸν ἐκ τοῦ ἀλόγου, τὸ ὀργανικὸν ἐκ τοῦ ἀνοργάνου, ἡ ζωὴ ἐκ τοῦ θανάτου, ὁ νοῦς ἐκ τοῦ ζῴου, ὁ δ' ἀνθρωπος εἶνε ἀνώτερος πάντων, ἡ καταγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου ἐκ τῶν κατωτέρων, τῶν άλλων και τοῦ πιθήκου εἶνε πάντῃ ἀνυπόστατος.

Ἡρύσθημεν ἐκ τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας τοῦ ἀειμνήστου Ν. Κοτζίᾶ και ἀνεπτύξαμεν τὰ τρία, ὡς ἄνω εἶρηται, μέρη, διὰ νὰ δείξωμεν ἐκ τῶν ὀλίγων τὴν σπουδαιότητα τῶν συγγραφῶν αὐτοῦ, σπουδαιότητα, τὴν ὁποίαν ἀνώτερος κριτῆς ὁ πολὺς Ζέλερος ἀνεγνώρισε και μετενεγκῶν ἐν τῇ τελευταίᾳ ἐκδόσει τῆς ιστορίας τῆς φιλοσοφίας του αὐτολεξεῖ ἐλόκληρον τὸ περὶ Ἀριστοτέ-

ἄλλως κεφάλαιον ὅπως ὁ ἡμέτερος συγγραφεὺς ἐξέθηκεν αὐτό, καὶ ὅπερ μετ' εὐλόγου ὑπερηφανίας πολλάκις ἐπέφερεν.

Ἐἴνε μὲν ἀληθὲς ὅτι ὁ ἀείμνηστος Ν. Κοτζίᾶς ἐγκύπτων εἰς τὸ βάθος, δὲν προσεῖχεν εἰς τὴν καλλιτέπειαν καὶ τὸν ρέον, τὸ θέλγον τὸν ἀκροατὴν καὶ τὸν ἀναγνώστην, ἀλλὰ διὰ τοῦτο ὁ μέλλων νὰ κρίνη περὶ τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας αὐτοῦ, πρέπει νὰ ἐμβλέψῃ εἰς τὸ βάθος τῶν ιδεῶν καὶ εἰς τὸν εἰρμόν αὐτῶν. Ἐντεῦθεν δὲ θέλει δυνηθῆ νὰ κρίνη ἀσφαλῶς ὅποιον τι ἐστὶ καὶ ἔσται ἐν τῷ παρόντι καὶ τῷ μέλλοντι τὸ κρινόμενον ἔργον τῆς ἱστορίας τῆς φιλοσοφίας καὶ ὅποιος ὁ φιλοσοφικὸς νοῦς τοῦ ἄρτι μεταστάντος ἀειμνήστου Ν. Κοτζίᾶ.

Ἐν Πειραιεῖ.

Η. Ν. Σ.

(AUG. BOECKH.)

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ ΒΟΙΚΧΙΟΣ

ἐπὶ τῇ ἑκατονταετηρίδι του.

Ἡ κλασικὴ φιλολογία δὲν ἔχει ὡς ἄλλαι ἐπιστῆμαι μέγα παρελθόν. Μετὰ τὴν ἀναγέννησιν ὁμοῦ τῶν γραμμῶν διὰ τῶν Ἰταλῶν φιλολόγων (Humanistes) δύναται καὶ ἡ φιλολογία νὰ ὑποδείξῃ ἄνδρας ἐποχὴν ἀφέντας μεταξὺ τοῦ λογίου κόσμου παντὸς ἔθνους. Πρὸς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἀνθρωπισμοῦ τῶν Ἰταλῶν, ὃν ἄριστα ἐκπροσωπεῖ ὁ Πετράρκας, συνέχεται ἡ περίοδος τῆς γαλλικῆς φιλολογίας, μεθ' ἣν ἔπεται ἡ τῶν Ὁλλανδῶν καὶ Ἀγγλων. Τελευταία δὲ ἐν τῷ εἰρηνικῷ τούτῳ τοῦ πνεύματος ἀγῶνι προῆλθεν ἡ Γερμανία, ἣτις ὁμοῦ ἐπεδόθη μετὰ τόσης ἐνεργείας, ὥστε εἰς τὴν γερμανικὴν ἐπιστήμην κατὰ μέγα μέρος ὀφείλεται ἡ ἀνύψωσις τοῦ κλάδου τούτου τῆς ἀνθρωπίνης γνώσεως εἰς ἐπιστήμην. Διότι πρὸ ἑκατὸν περίπου ἐτῶν πρῶτος ὁ Φριδερίκος Αὔγ. Βόλφιος εἰσήγαγε τὴν κλασικὴν φιλολογίαν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν ἐπιστημῶν καὶ ἔταξε ταύτην ὡς ἰσόμοιρον ἀδελφὴν τῶν ἄλλων. Ἀλλὰ μετὰ τὸν